

3. Vavryk A. Profesionalizm ta konkurentozdatnist osobystosti: psykhologo-sotsialni aspekty. Demokratychne vriaduvannia. 2013. Vyp. 12. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_10
4. Karamushka L.M., Fil O.A. Formuvannia konkurentozdatnoi upravlinskoї komandy (na materialі diialnosti osvitynih orhanizatsii). Monohrafiia. K.: Firma «INKOS», 2007. 268 p.
5. Pashukova T.I., Dopira A.I., Diakonov H.V. Praktykum iz zahalnoi psykhologii zared.. T. I. Pashukovoi. – 2-he vyd., ster. K. : T-vo «Znannia», KOO, 2006. 203 p.
6. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 bereznia 2017 r. № 168 r «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku.» – Rezhymdostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
7. Sotsiolohiia i psykhohiia: navch. posib. zared.. Yu.F. Pachkovskoho. K.: Karavela, 2009. 267p.

В статье представлены результаты исследования конкурентоспособности будущих специалистов туристической отрасли. Эмпирически определено, что будущие специалисты туристической отрасли в основном направлены на различные карьерные ориентации: «менеджмент», «автономия», «стабильность» и «предпринимательство»; высокие проявления коммуникативных и организаторских способностей у тех, кто выбирает карьерные ориентации «менеджмент» и «предпринимательство»; готовы к умеренному, взвешенному риску в будущей профессиональной деятельности; больше готовы рисковать те, кто направлены менеджмент», направлены на умеренно высокий уровень мотивации к успеху. Отмечено, что для формирования и развития конкурентоспособного специалиста туристической отрасли в системе подготовки используют активные методы обучения.

Ключевые слова: конкурентоспособность, будущие специалисты туристической отрасли, карьерные ориентации, риск, коммуникативные способности, организаторские способности, мотивация к успеху.

The article presents the results of the theoretical and empirical research of the competitiveness of future specialists in the tourism industry. It is determined that the development of the tourism industry is regulated at the legislative level through the adoption of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026. For the development of competitiveness of future specialists in the tourism industry, the kind of career they are aimed at (obviously the focus on the career of an entrepreneur, manager) affects the tourism industry. The basis for the ability to compete is the following characteristics: attitude towards achievement, success, ability to go for reasonable risk, ability to organize communication skills, at the same time. It is empirically investigated that future specialists in the tourism industry are mainly aimed at different career orientations, most often choose the career orientations of "management", "autonomy", "stability" and "entrepreneurship"; the highest manifestations of communicative and organizational skills among students who choose career orientations "management" and "entrepreneurship"; more than half of respondents are ready for a moderate, weighted risk in future professional activity; the most willing to risk students, aimed at the career orientation of "management"; a moderately high level of motivation for success is manifested. The revealed relationship of career orientation "management" with a scale "organizational capacity" is low and with direct interdependence. It is noted that for the formation and development of a competitive future specialist of the tourism industry in the system of training, psychological disciplines are used and social and psychological trainings are used as active, practical methods. It is determined that the prospect of the study is to expand the study of those characteristics that affect the competitiveness of future specialists in the tourism industry. And also in developing and implementing active teaching methods with students of the specialty "tourism" in order to develop their competitiveness characteristics.

Key words: competitiveness, future specialists of the tourism industry, career orientations, risk, communicative abilities, organizational skills, motivation for success.

УДК 37.015.3:159.964.2

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-255-258

Нелін Євген Володимирович,
кандидат педагогічних наук, психоаналітик,
м. Київ

СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОАНАЛІТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ У КОНТЕКСТІ МЕТАПСИХОЛОГІЇ З. ФРЕЙДА (Ч. 2)

Розкриваються особливості психоаналітичної педагогіки З. Фрейда у контексті структурної моделі психіки. Обґрунтовуються теоретичні засади сексуального виховання і домінуюча роль потягів у роботі дитячої психіки. Акцентовано увагу на взаємодії «Воно», «Я» і «Над-Я». Доведено, що завдання психоаналізу в освіті ідентичні до психотерапевтичних завдань, а робота учителя має бути спрямована на розширення роботи «Я» і зменшення впливу «Воно». Зроблено висновок, що каркас психоаналітичної педагогіки становили положення про розгляд педагогічних проблем у взаємодії між «Воно», «Я» і «Над-Я»; врахування постійного конфлікту між індивідуальними бажаннями і колективними нормами; ставлення до виховання як до профілактики ірраціональних поведінкових проявів.

Ключові слова: психоаналіз, педагогіка, психоаналітична педагогіка, сексуальне виховання, З. Фрейд, метапсихологія.

Постановка проблеми. Відкриття, зроблені З. Фрейдом у психології та суміжних до неї науках, продовжують спонукати науковців до подальших досліджень невідомої сфери людини, визначенні практичного використання психоаналітичного надбання у профілактичних і виховних цілях. Найбільший ресурс для нових досліджень психоаналізу в освітній практиці дає концепція сексуального виховання, а також структурна модель функціонування психіки, які відображені в усіх працях З. Фрейда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У першій частині дослідження нами було прослідковано еволюцію психоаналітичної педагогіки на ранніх етапах її становлення і розкрито погляди З. Фрейда на взаємодію психоаналізу і педагогіки.

Мета статі: розкрити ключові ідеї психоаналітичної педагогіки у контексті структурної моделі психіки З. Фрейда.

Завдання дослідження: 1) встановити зміст ключових положень психоаналізу у контексті метапсихології З. Фрейда; 2) виявити особливості поглядів З. Фрейда на використання психоаналізу в педагогічній практиці. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань нами застосовано герменевтичний і проблемний підходи, що дозволило інтерпретувати погляди З. Фрейда щодо використання психоаналізу в освітній практиці.

Результати дослідження. Фундаментом концепції психоаналітичної педагогіки вважаються ідеї З. Фрейда про панівну роль несвідомих потягів і використання концепції сексуального виховання. Концепція сексуального виховання розроблялася З. Фрейдом на засадах теорії потягів, згідно якої кожна людина перебуває під впливом потягів до життя (Ерос) і смерті (Танатос). З. Фрейд вважав, що джерелом для Ероса є лібідо – сексуальна

енергія, яка спрямована на створення, прогрес, креатив і все, що пов'язано з любов'ю. Джерелом Танатоса послідовники З. Фрейда, насамперед С. Шпільрейн і В. Штекель, визначали мортидо – енергію руйнування, смерті і хаосу, яка у подальшому була розподілена на власне мортидо (самознищення) і деструдо (руйнування навколишнього світу і нанесення шкоди оточуючим). У своїх дослідженнях З. Фрейд ключове значення відводив Еросу. Він мотивував це тим, що порівняно із бажанням спати та їсти, на сексуальний потяг від дитинства постійно тиснуть спочатку батьки, а пізніше вихователі й учителі. У своїх працях З. Фрейд прагнув довести, що мораль суспільства сформувалась таким чином, що того, хто обговорює почуття і сексуальний потяг, вважають «божевільним», оскільки нормальна людина, при такому обговоренні, має відчувати сором [4, с. 55].

На думку російського дослідника М. Рожкова, формування особистості пов'язано не лише зі свідомістю, а й з несвідомим, в глибинах якого концентрується великий потенціал, який сприяє розкриттю задатків, що у підсумку реалізує потребу кожної людини у самоактуалізації. Оскільки перші психоаналітики критикували авторитарну педагогіку за пригнічення потягів у дітей, одним із завдань психоаналітичної педагогіки вони вбачали допомогу дитині у своєчасній сублімації, тобто перерозподілі психічної енергії у соціально корисну діяльність, яка є основою подальшого виконання соціальних ролей у суспільстві. Реалізація цього завдання є неможливою без сформованої системи ціннісних орієнтацій, які усталюючись поступово витісняють мортидозні потяги (агресію, заздрість, егоїзм тощо) [4, с. 54–55].

Рис. 1. Структурна модель психіки за З. Фрейдом

Специфіка формування ціннісних орієнтацій особистості найбільш повно розкривається у контексті структурного підходу (Рис. 1), який передбачає виокремлення трьох сфер психіки: Воно (Id), Я (Ego), Над-Я (Super-Ego), що гармонійно взаємодіють між собою. Найбільш архаїчною структурою, яка живе в людині від народження, є «Воно». Головне завдання «Воно» – пошук задоволення, реалізація потреб нижчого рівня, розрядка внутрішньої напруги. У структурі «Воно» відсутні закони логіки, принципи моралі, розуміння добра і зла. «Воно» повністю ірраціональне, егоїстичне, імпульсивне, сліпе та вимогливе, оскільки в його основі перебуває лише потяг до задоволень. Прагнучи до постійного задоволення та уникаючи більших відчуттів, «Воно» живе за принципом «тут і зараз», нехтуючи нормами моралі та суспільними заборонами.

Протилежною інстанцією «Воно» є «Над-Я», яке формується з набуттям людиною життєвого досвіду. Розвиток «Над-Я» відбувається на тлі суперечності між захопленням дитини (за послух) і покаранням (за непокору). Фундамент «Над-Я» складає етичний кодекс, в якому зберігаються ідеали, цінності, моральні принципи та норми поведінки. Завдяки впливу батьків, учителів та соціального середовища, дитина поступово привчається розрізняти, що добре і морально, а що погано і аморально. У теорії З. Фрейда «Над-Я» поділяється на дві підструктури: Я-Ідеал і Совість [1, с. 289–290].

Поступово від «Воно» відокремлюється «Я». У той час як «Воно» прагне до задоволення, а «Над-Я» до досконалості, «Я» керується принципом реальності, прагнучи у підсумку задовольнити потяги «Воно», узгодивши їх з реальністю і цінностями «Над-Я». Таким чином «Я» відкладає задоволення

потягів до того моменту, коли людина отримує максимальне задоволення при мінімальних неприємних наслідках [3, с. 115].

Розробляючи структурну модель психіки З. Фрейд найменше уваги приділяв «Я», характеризуючи її як слабку структуру, що обслуговує інтереси трьох сторін – «Воно», реальності і «Над-Я». Відносини між «Я» та «Воно» З. Фрейд спроектував на відносини між вершником і конем, відповідно до яких вершник відчуває, що рухається самостійно, тоді як у реальності рухається кінь, а вершник лише керує ним. У цьому сенсі «Воно» є істинним керівником, оскільки самостійно вирішує підкоритися волі вершника чи скинути його [7].

Психоаналітична педагогіка З. Фрейда ґрунтується на положенні, що внутрішні потяги дитини, її бажання та суспільні норми конкурують між собою за вплив на поведінку. З цього ракурсу завдання учителя в освіті ідентичні до завдань психоаналітика у психотерапії, головним із яких є навчіння відкладати миттєві задоволення на потім. Тобто перейти від принципу задоволення до принципу реальності, поступово перевівши інформацію з «Воно» до «Я».

Водночас З. Фрейд застерігає від зловживань учителями методами психоаналізу. У передмові до праці О. Пфістера «Психоаналітичний метод» (1913) З. Фрейд зазначає таке: «Лікар має справу з усталеними психічними утвореннями, тоді як учитель працює з гнучким матеріалом і тому не повинен формувати психіку дитини згідно з власними ідеалами» [8]. У 1925 р. виходить праця австрійського педагога А. Айхорна «Важкий підліток», у передмові до якої З. Фрейд пише: «Діяльність педагога – це своєрідна робота, яку неможливо ані замінити психоаналітичним впливом, ані слідувати з ним. Психоаналіз може бути дуже корисним для виховання, однак не повинен його змінювати. Ця заміна не тільки неможлива практично, але і суперечить деяким теоретичним положенням психоаналізу [...]. Дитина, якою б хитрою чи збентеженою вона не була, допоки не є невротиком, а тому психоаналіз і корекційна педагогіка не повинні один одного підмінювати» [9].

Порівнюючи освітній процес з психоаналітичним, французька дослідниця К. Міло наголошує, що вони мають спільну мету – забезпечити домінування принципу реальності над принципом задоволення у клієнта та учня відповідно. Як психоаналітики, так і вчителі, у своїй роботі керуються ідентичними прийомами: позитивне налаштування, нейтральність і навіювання. Однак, на думку К. Міло, З. Фрейд застерігав аналітиків та учителів від надмірного захоплення сутєстю, оскільки учитель, який позиціонує себе як Я-Ідеал, уможливує підкорення учнів власним цінностям і поглядам на життя. Така позиція учителя до учнів ідентична позиції батька до дитини. Едипальність цих відносин передбачає, з однієї сторони, що дитина починає підкорюватися поглядам учителя, інтроєкуючи його особисті якості, а з іншої – дитина, завдяки цьому, поступово розширює сферу самосвідомості і підкорюється принципу реальності [10, с. 137].

Як приклад К. Міло наводить слова А. Айхорна, який працював з юними правопорушниками. У праці «Важкий підліток» А. Айхорн стверджує, що зміна характеру і делінквентної поведінки підлітка можлива лише у результаті нової орієнтації на Я-Ідеал. Першим об'єктом, особисті якості якого інтегрує дитина, що перебуває в умовах колонії чи дитячого будинку, є учитель, завдяки якому асоціальний підліток відновлює у своїй психіці образ батька (матері) та встановлює необхідні емоційні відносини. Саме завдяки такій моделі взаємодії, як стверджує А. Айхорн, діти, що перебувають у колоніях, найбільш ефективно проходять процес перевиховання [10, с. 140]. Однак сам З. Фрейд, у праці «Очерк психоаналізу», що була опублікована після його смерті, стверджував, що як би заманливо не було психоаналітику стати учителем, моделлю, ідеалом для інших людей і формувати їх за власним образом, йому не слід забувати, що діючи таким чином, він лише повторює помилку батьків, які пригнічували незалежність своєї дитини власним впливом, а тому такий підхід учителя лише замінить ранню залежність дитини новою залежністю» [2, с. 154–155].

Послідовники З. Фрейда, які у професійних колах були наречені фрейдистами, оскільки поділяли ідею домінування несвідомих потягів у психіці людини, вважали, що потяги дитини зумовлені переважно егоїстичними та аморальними мотивами, які неможливо подолати. Єдине, що можливо зробити – це працювати із сублімацією, спрямовувувати енергію дитини на альтруїстичні цілі та пізнавальну діяльність. Саме сублімація, особливо в період статевого дозрівання, має визначати головний зміст виховання. Фрейдисти були переконані, що людина – це єдина істота, яка є жертвою свого дитинства. На думку Т. Левченко, психоаналіз допомагає дитині управляти ірраціональною сферою своєї психіки, навчає аналізувати власні внутрішні конфлікти, нейтралізувати афекти і встановлювати душевну рівновагу [1, с. 190].

Загалом, ідеї впровадження психоаналізу в освітню практику у першій половині ХХ ст. ґрунтувалися на сподіваннях, що завдяки психоаналізу можна вплинути на загальну профілактику неврозів. У психоаналітичному середовищі панувала думка про шкідливий вплив авторитарної педагогіки, яка пригнічувала потяги, а тому викликала неврози. Зважаючи на це, основними положеннями, що склали каркас теорії психоаналітичної педагогіки, були тези про 1) необхідність розгляду педагогічних проблем у взаємодії між «Воно», «Я» та «Над-Я», що суперечили один одному; 2) наявність постійної напруги і внутрішніх конфліктів між індивідуальними бажаннями і колективними нормами; 3) витіснення залишків травматичного досвіду та

афективних переживань до сфери несвідомого, звідки вони продовжують впливати на життєдіяльність через різні символічні прояви (сновидіння, описки, обмовки тощо); 4) визначення виховання як профілактики або допомоги у самостійному подоланні людиною ірраціональних імпульсів [5, с. 161–162]. З. Фрейд був переконаний, що виховати особистість можливо при мінімальних втрахах у соціально-культурному житті, взявши до уваги відкриття психоаналізу щодо комплексів і неврозів, ознайомившись із якими учитель віднайде вказівки, як тримати себе з учнями [6, с. 121].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Психоаналітична педагогіка на початку ХХ ст. – явила собою яскравий приклад альтернативної освіти. Педагоги практики намагалися віднайти в ідеях З. Фрейда засоби для зниження рівня агресивності учнів, реалізації їх природних здібностей, розширення поля свідомості у навчанні. Поряд з тим, що З. Фрейда прийнято вважати засновником психоаналітичної педагогіки, у подальшому найбільш глибоко ідеї психоаналізу в освіті були розкриті його донькою Анною, а також у працях К. Абрахама, Е. Еріксона, Ш. Ференці та ін. Яскравим прикладом психоаналітичної педагогіки на засадах ортодоксального психоаналізу (фрейдизму) є експериментальний дитячий будинок «Баумгартен» (1919) та авторська школа О. Нілла «Саммерхілл» (1924), яка ґрунтувалась на засадах педагогіки свободи і мала багато спільного зі школою М. Монтесорі.

Список використаних джерел

1. Левченко Т. І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція (Монографія). Вінниця: «Нова книга», 2007. – 656 с.
2. Лейбін В. М. Психоанализ: Учебное пособие. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 592 с.
3. Лоуренс А. Первін, Олівер П. Джон. Психология личности: Теория и исследование. – М.: АспектПресс, 2001. – 607 с.
4. Рожков Н. Т. Психоаналитическая педагогика: теория и технологи: МАБІВ; Орел, 2013. – 154 с.
5. Федотова О. Д. Формирование теоретико-методологических основ немецкой психоаналитической педагогики / О. Д. Федотова // Известия Южного отделения Российской академии образования. Выпуск IV. – Ростов-на-Дону, РГПУ, 2002. – С. 151–164.
6. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
7. Фрейд З. Я и Оно. Собрание сочинений в 10 томах. Том 3. Психология бессознательного. – М.: ООО «Фирма СТД», 2006. – 324 с.
8. Freud, S. Prefazione a «Il metodo psicoanalitico» di Oskar Pfister (1913), Torino, Boringhieri, 1977. – 77 p.
9. Freud, S. Prefazione a «Gioventù travolta» di August Aichhorn (1925), Inibizione, sintomo e angoscia e altri scritti: 1924-1929, Torino, Boringhieri, 2000.
10. Millot C. Freud anti-pedagogue. La bibliothèque d'Ornicar, Editions du Seuil, Paris, 1979.

References

1. Levchenko T. I. Yevropejs'ka osvita: konvergenciya ta dyvergenciya [European education: convergence and divergence] (Monografiya). Vinnycya: «Nova knyga», 2007. – 656 s.
2. Leybin V. M. Psihoanaliz: Uchebnoe posobie [Psychoanalysis: Textbook], 2-e izd. – SPb.: Piter, 2008. – 592 s.
3. Lourens A. Pervin, Oliver P. Dzhon. Psihologiya lichnosti : Teoriya i issledovaniya [Psychology of personality: Theory and research]. – М.: АспектПресс, 2001. – 607 s.
4. Rozhkov N. T. Psihoanaliticheskaya pedagogika: teoriya i tehnologi [Psychoanalytic Pedagogy: Theory and Techniques] : МАБІВ; Орел, 2013. – 154 s.
5. Fedotova O. D. Formirovanie teoretiko-metodologicheskikh osnov nemetskoj psihoanaliticheskoy pedagogiki [Formation of theoretical and methodological foundations of the German psychoanalytic pedagogy] / O. D. Fedotova // Izvestiya Yuzhnogo otdeleniya Rossiyskoy akademii obrazovaniya. Vypusk IV. – Rostov-na-Donu, RGPU, 2002. – S. 151–164.
6. Freud S. Psihologiya bessoznatelnogo [Psychology of the unconscious]: Sb. proizvedeniy / Sost., nauch. red., avt. vstup. st. M. G. Yaroshevskiy . – М.: Prosveschenie, 1990. – 448 s.
7. Freud S. Ya i Ono [The Ego and the Id]. Sbranie sochineniy v 10 tomah. Tom 3. Psihologiya bessoznatelnogo. – М.: ООО «Фирма STD», 2006. – 324 s.
8. Freud, S. Prefazione a «Il metodo psicoanalitico» di Oskar Pfister (1913), Torino, Boringhieri, 1977. – 77 p.
9. Freud, S. Prefazione a «Gioventù travolta» di August Aichhorn (1925), Inibizione, sintomo e angoscia e altri scritti: 1924-1929, Torino, Boringhieri, 2000.
10. Millot C. Freud anti-pedagogue. La bibliothèque d'Ornicar, Editions du Seuil, Paris, 1979.

Во второй части раскрываются особенности психоаналитической педагогике З. Фрейда в контексте структурной модели психики. Обосновывается теоретический базис сексуального воспитания и доминирующая роль влечений в работе детской психики. Акцентировано внимание на взаимодействии «Оно», «Я» и «Сверх-Я». Доказано, что задания психоанализа в образовании идентичны заданиям в психотерапии, а работа учителя должна быть сосредоточена на расширении работы «Я» и уменьшении влияния «Оно». Сделан вывод, что каркас психоаналитической педагогике составляли положения об изучении педагогических проблем через взаимодействие между «Оно», «Я» и «Сверх-Я».

Ключевые слова: психоанализ, педагогика, психоаналитическая педагогика, сексуальное воспитание, З. Фрейд, метаспсихология.

Formation of Psychoanalytical Pedagogy in the context of S. Freud's metapsychology (Part 2). In the second part, the features of the psychoanalytic pedagogy of S. Freud are revealed in the context of the structural model of the psyche. The theoretical basis of sex education and the dominant role of drives in the work of the child's psyche are substantiated. Attention is focused on the interaction of "Id", "Ego" and "Super-Ego". It is proved that the tasks of psychoanalysis in education are identical to the tasks in psychotherapy, and the work of the teacher should be focused on expanding the work of "Ego" and reducing the influence of "Id". It was concluded that the framework of psychoanalytic pedagogy was the provisions on the study of pedagogical problems through the interaction between "Id", "Ego" and "Super-Ego"; the adoption of a constant conflict between individual desires and collective norms; attitude to education as to the prevention of irrational behavioral manifestations.

Key words: psychoanalysis, pedagogy, psychoanalytic pedagogy, sexual education, S. Freud, metapsychology.

УДК 821.161.2.09(477.87) «18-19»

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-258-260

Шинкар Марія Іванівна,

магістр, корекційний психолог,

Центр здоров'я та розвитку «Коло сім'ї», м. Львів,

Сньозик Ганна Іванівна,

магістр, спеціаліст з науково-дослідної роботи,

Карпатський інститут підприємництва Університету «Україна», м. Хуст

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

У статті досліджуються ментальні особливості закарпатських українців у наукових та художніх творах Ф.Потушняка. Увагу зосереджено на новелістиці письменника та його етнопсихологічних й етнографічних працях «Світогляд закарпатського народу», «Закарпатська українська етнографія». Встановлено, що науково-творча діяльність Ф.Потушняка є яскравим втіленням його ідейних переконань. Закарпатоукраїнський митець глибоко вивчав і систематизував філософію, етнографію та етнопсихологію краю, що надало йому можливість відобразити цілісну картину духу закарпатського українця у базових психоментальних рисах.

Ключові слова: ментальність, Федір Потушняк, етнопсихологія, закарпатоукраїнці, новелістика, регіональний психотип.

Постановка проблеми. Етнопсихологія (грец. *Ethnos* – плем'я народ, *psyche* – душа і *logos* – слово, вчення) – наука про психічні особливості, ментальність народу, властивості національного характеру [4, с. 251]. В Україні етнопсихологія започаткована працями М. Костомарова, В. Антоновича, І. Нечуя-Левицького, М. Драгоманова, М. Грушевського, розроблялася вченими націоцентричної орієнтації (Я. Ярема, Г. Ващенко, В. Янів, В. Стебельський, Г. Васильович та ін.). Для літературознавців етнопсихологія цікава тим, що у своїх дослідженнях широко використовує фольклор і художню літературу письменників різних епох як матеріал, в якому відображено риси українського менталітету.

Федір Михайлович Потушняк (1910-1960) – один з визначних культурно-освітніх діячів і творців української культури Закарпаття 40-50-х років ХХ ст., що посів помітне місце в історії української літератури Закарпаття, зробив вагомий внесок у наукове вивчення краю в гуманітарних аспектах (етнологія, археологія, історія, філософія, фольклористика, етнопсихологія). Він глибоко усвідомлював фундаментальну роль літератури в самоіндетифікації та самовдосконаленні етносу: «Література має велику задачу в культурному житті народу. Це вона відкриває нам очі на наше духовне народне я, на ті глибокі скриті тайники, які в житті народу учинкують. Без літератури ми ніколи не пізнаємо себе, ані нас ніхто не пізнає, ані не здобудемо собі відповідне оцінення і в найближчих нам народів» [10, с. 461]. Предметом літератури, на думку Ф. Потушняка, має стати «передусім дух народу і його суттєва основа» [10, с. 462]. А характеризувати дух закарпатського українця «можна тільки із вивчення його життя, фольклору, вірувань» [11, с. 76].

Науково-творча діяльність Ф. Потушняка є яскравим втіленням його ідейних переконань. Закарпатоукраїнський митець глибоко вивчав і систематизував філософію, етнографію та етнопсихологію краю, що дало йому можливість у власній художній творчості, передусім новелістиці, відобразити цілісну картину специфіки духу закарпатського українця у базових психоментальних рисах. Письменник відійшов від практики етнографічного побутописання своїх попередників і творив у руслі модерної літератури, яка поставила в центр уваги людину, «її внутрішні проблеми та ментальні процеси» [7, с. 21]. Л.Горболіс зазначила, що для письменників-модерністів, володіння інформацією етнопсихологічного та етнокультурного змісту

«означало урізноманітнити зв'язки літератури з життям, заглибитись у суспільно-економічні процеси, психологію, внутрішній світ, етику героїв, його зв'язки з природою, громадою, сакральним світом, іншими особливостями, удосконалити художнє моделювання дійсності» [2, с. 39].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Дослідники з'ясували неповторну вартість новелістики Ф. Потушняка саме із майстерним відтворенням психологічних основ закарпатоукраїнців. Микола Лелекач вбачав у творах Ф.Потушняка, особливо у тих, «теми котрих автор бере з народних вірувань», «незвичайно велику літературну цінну» [3, с. 71]. На думку Василя Маркуся, джерелом оповідань письменника є «духовний світ нашого народу, підкарпатського села, якого автор єсть красним знавцем» [5, с. 202].

Перший ґрунтовний дослідник доробку Ф.Потушняка Євген Недзельський зазначив, що у прозі письменника «є дух народу, трепет народної душі» [8, № 43]. У «Критичних замітках про творчість Ф. Потушняка» літературознавець застосував цілісний підхід до висвітлення постаті митця, дослідив глибинний взаємозв'язок між його етнографічною працею і літературною творчістю. На думку критика наукова робота і художній дар Ф. Потушняка «дали йому через душу свого народу проникнути до глибини душі людини взагалі. Ідучи углиб реального, письменник досяг глибинного шару загальнолюдського» [8, № 45].

На присутність у новелістиці Ф. Потушняка «народного духу» вказували також інші дослідники – І. Вишневський, В. Микитась, В. Фединишинець, В. Поп, Л. Голомб, М.Тиводар та ін. Увага до ментальних особливостей сприяла розгортанню екзистенційної проблематики у новелістиці Ф. Потушняка, адже українська ментальність є найсприятливішим ґрунтом для розвитку екзистенційного типу філософствування [6, с. 7]. Отже, усі дослідники наукової та художньої спадщини Ф. Потушняка звертали увагу на її ментальну спрямованість, однак системно це питання ще не вивчалось.

Мета статті: окреслити ментальний профіль закарпатського українця у новелістиці Ф. Потушняка та його етнопсихологічних й етнографічних працях.

Результати дослідження. Психологічну структуру характеру закарпатського українця Ф. Потушняк дослідив головним чином у працях «Світогляд закарпатського народу» та «Закарпатська українська етнографія». Дослідник виокремив головні характерологічні риси психотипу українця Закарпаття